

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล

(Individual Study)

เรื่อง การใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน

จัดทำโดย นายศักดิ์ณรงค์ แสงสว่างวงศ์

รหัส 280156

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑

วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

เรื่อง การใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน

จัดทำโดย นายศักดิ์ณรงค์ แสงสว่างพงศ์

รหัส 280156

หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๕๖

วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ

สำนักงานศาลรัฐธรรมนุญ

รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

การใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน

ศักดิ์ณรงค์ แสงสว่างพงศ์

บทคัดย่อ

ที่ดิน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ก่อให้เกิดปัจจัยที่สำคัญของมนุษย์และเป็นต้นกำเนิดของทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เช่น ป่าไม้ ดินน้ำลำธาร สัตว์ป่า และพันธุ์พืช อีกทั้งที่ดินยังเป็นต้นทุนการผลิต โฉนดที่ดินและหนังสือรับรองการทำประโยชน์สามารถนำไปเป็นหลักทรัพย์ในการค้าประกันหนี้เงินกู้ซึ่งก่อให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ แต่ในปัจจุบันปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินนับเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น การแก้ไขปัญหาจึงไม่อาจใช้หลักกฎหมายเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องใช้หลักรัฐศาสตร์และหลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งในเรื่องที่ดินเกี่ยวข้องกับกฎหมายหลายฉบับ ทำให้การกล่าวอ้างหลักนิติธรรมถูกนำไปใช้อย่างไม่ถูกต้องก่อให้เกิดความสับสนแก่คนในสังคม ส่งผลต่อความเชื่อถือในกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมจึงจำเป็นต้องให้ความรู้และทำความเข้าใจกับคนในสังคม ถึงกระบวนการในการเข้าถึงสิทธิ การใช้สิทธิ การต่อสู้เรียกร้องและการปกป้องสิทธิที่เกี่ยวข้องกับที่ดิน และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบังคับใช้กฎหมาย เพื่อให้ที่ดินมีการใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และสิทธิในที่ดินได้รับการรับรองคุ้มครองอันก่อให้เกิดการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจต่อไป

ABSTRACT

Rules of Law of Problem Solving in Land holding

Lands are one of the most important components of the earth and also an essential natural resource for human. This is because land is the origin of other natural components, for instance, forests, seeding, water resources and animals that provide us with the four requisites. Moreover, lands are also considered as a key element of production cost in industrial world as well. Title deeds and certificates of utilization can be used to represent estate properties in order to certify with the guarantor for loans, which enhance economic growth dramatically. However, the conflict of landholding problem is getting more severe nowadays. The answer of this problem, though, cannot only rely on the principles of law but also requires the principles of political science and the rule of law in order to address the problem, which currently happens in the community. Unfortunately, the conflict of landholding is related to many laws and legislations. This raises another problem since there are many cases that claim and apply the rule of law inappropriately, causing confusion among people

on the use of the rule of law. It consequently leads to the diminishing of justice's credibility and faith from people in the society. Therefore, the state agencies and justice related organizations must provide enough knowledge and make people in the society understand the issue. To inform their rights, how to claim their rights, how to defend their estates with their rights and to allow people in the society to be a part of the law enforcement procedures are the crucial factors of solving this problem. All these key factors are necessary to value the lands for the maximum utilization and impartiality and to recognize the landholding right. This will be the main driving force of further social improvements and economic growths.

ความสำคัญ ที่ดิน นิติกรรม ทรัพยากรธรรมชาติ โฉนดชุมชน

ที่ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติขั้นมูลฐานที่สำคัญที่สุด เพราะที่ดินเป็นที่ผลิตอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แหล่งกำเนิดทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญได้แก่ ป่าไม้ ดินน้ำ ลำธาร ตลอดจนเป็นที่พักผ่อน ที่อยู่อาศัย และเป็นสินทรัพย์ที่มีลักษณะพิเศษที่มีสถานะเป็นทั้งสินทรัพย์แท้จริง (Real Asset) และสินทรัพย์ทางการเงิน (Financial Asset) ทำให้ที่ดินมีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะเป็นต้นทุนในการผลิต และหลักทรัพย์ในการค้ำประกันการชำระหนี้ ที่ดินที่มีหนังสือรับรองสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดิน (โฉนด, น.ส.3) จึงกลายเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าสูงเพิ่มมากขึ้น ในปัจจุบัน ทรัพยากรที่ดินมีจำนวนจำกัด ทำให้ที่ดินเป็นสิ่งที่ต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นและนับวันจะมีราคาสูงขึ้น ที่ดินที่มีหนังสือรับรองสิทธิ จึงถูกนำมาใช้ในมิติของทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ

แต่เนื่องจาก การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการนำที่ดินมาออกเอกสารสิทธิโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทำให้ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิในหลายพื้นที่ถูกเพิกถอนสิทธิ ในขณะที่เดียวกัน เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือหน่วยงานรัฐละเลย ไม่ดำเนินการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้ที่ดินจำนวนมากที่มีเอกสารสิทธิและเป็นหลักทรัพย์ที่ใช้ค้ำประกันการชำระหนี้ ไม่มีการใช้ประโยชน์กลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า ทำให้ที่ดินที่มีเอกสารสิทธิตกอยู่ในมือของกลุ่มนายทุนเพียงไม่กี่ตระกูล ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกร คนยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง จึงมีการบุกรุกที่ดินของรัฐโดยเฉพาะพื้นที่ป่า ทำให้ปัญหาข้อพิพาทในเรื่องที่ดินจึงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจซึ่งเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในทุกพื้นที่และนับวันจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

นับแต่ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา การปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยยึดหลักนิติรัฐ (Legal State) โดยรัฐจำกัดอำนาจของตนอยู่ภายใต้กฎหมาย ปัญหาข้อพิพาทในเรื่องที่ดินก็มีได้ลด

น้อยลงไปแต่อย่างใด ในทางตรงข้ามปัญหาข้อพิพาทในเรื่องที่ดินกลับมีการแก้ไขปัญหาโดยมิได้ใช้กฎหมาย หากแต่เป็นการใช้หลักรัฐศาสตร์เข้ามาแก้ไขปัญหาข้อพิพาท ส่งผลให้ในหลายพื้นที่เกิดความเข้าใจผิดและไม่เชื่อถือในกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม

อย่างไรก็ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทยที่ได้บัญญัติรับรู้ถึงความมีอยู่และความสำคัญของหลักนิติธรรม

“มาตรา 3 วรรคสอง การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

หลักนิติธรรม จึงถูกกล่าวอ้างเมื่อไม่มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้น เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจถึงหลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทในเรื่องที่ดินเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนและลดปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม จึงได้ศึกษากรณีตัวอย่างดังต่อไปนี้

1. กรณีปัญหาการออก น.ส.3 โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายใน 3 อำเภอ ของจังหวัดอุทัยธานี

เนื่องจากกรมป่าไม้พบว่ามีการออก น.ส.3 ก. โดยไม่ชอบ จึงมีหนังสือลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2523 ขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเพิกถอน น.ส.3 ก. ตามมาตรา 61 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้นแล้วเห็นว่าจะเกิดผลกระทบตามมา จึงใช้ดุลพินิจไม่สั่งเพิกถอน ต่อมา คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2536 มอบพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 5 ป่าดังกล่าวให้สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) เพื่อนำไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินทางกรมป่าไม้ได้มีหนังสือลงวันที่ 12 เมษายน 2544 ถึงอธิบดีกรมที่ดินเพื่อขอให้พิจารณาเพิกถอน น.ส.3 ก. ที่ออกโดยไม่ชอบอีกครั้งหนึ่ง

กรมที่ดินจึงตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้วพบว่า สภาพที่ดินในปัจจุบันเป็นพื้นที่เกษตรกรรมเป็นที่ตั้งชุมชน หมู่บ้านต่างๆ และเป็นที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีสภาพของป่าไม้แต่อย่างใด หากต้องเพิกถอน น.ส.3 ก. จะทำให้ราษฎรได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากราษฎรส่วนใหญ่ได้นำ น.ส.3 ก. ไปเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันในการกู้ยืมเงิน ไปลงทุน ทางกรมที่ดินได้จัดประชุมร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2549 เพื่อหารือแนวทางแก้ไขปัญหา โดยที่ประชุมเห็นว่าหากพื้นที่ดังกล่าวยังคงมีสถานะทางกฎหมายเป็นป่าสงวนแห่งชาติ การเพิกถอน น.ส.3 ก. ที่ออกไปโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจะมีผลกระทบต่อประชาชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องอย่างมาก และพื้นที่ดังกล่าวก็ไม่มีสภาพเป็นป่าไม้แล้ว แนวทางการแก้ปัญหาควรดำเนินการ โดยออกกฎกระทรวงเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 5 ป่า ที่ประชุมจึงให้หารือสำนักงานคณะกรรมการ

กฤษฎีกาว่า พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 5 ป่า ซึ่ง คณะรัฐมนตรีมีมติส่งมอบให้ ส.ป.ก.รับไปดำเนินการ จะยังคงมีสถานะเป็นป่าสงวนแห่งชาติและป่าไม้ถาวรตามมติ ครม.อยู่หรือไม่

1.1 ความเห็นของคณะกรรมการกฤษฎีกา

คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 7) ให้ความเห็นข้อกฎหมายกรณีที่ดิน¹ ได้ออกเอกสารสิทธิ น.ส.3 ก. ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง กำหนดจังหวัดที่จะทำการสำรวจพิสูจน์สอบสวนการทำประโยชน์เพื่อออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2519 จำนวน 5,748 แปลง รวมเนื้อที่ประมาณ 109,009 ไร่ 2 งาน 69.6 ตารางวา โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 58 แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 ครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัดอุทัยธานี คือ อำเภอบ้านไร่ อำเภอห้วยคต และ อำเภอลานสัก จังหวัดอุทัยธานี เนื่องจากที่ดินอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี (ครม.) เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2513 ให้รักษาป่าปลายห้วยกระเสียว ป่าห้วยท่ากวายและป่าห้วยกระเวน และป่าเขาคำแยและป่าเขาราวเทียน ให้เป็นป่าไม้ถาวร รวมถึงป่าห้วยทับเสลาและป่าห้วยคอกควาย และป่าเขาพุวันดี ป่าห้วยกระเสียวและป่าเขาราวเทียน ให้รักษาไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ถาวรด้วย และต่อมาภายหลังได้ออกกฎกระทรวงให้ "ป่าห้วยทับเสลาและป่าห้วยคอกควาย" และ "ป่าเขาพุวันดี ป่าห้วยกระเสียว และป่าเขาราวเทียน" เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ไม่ว่าในขณะที่ออกกฎกระทรวง จะมีมติ ครม.กำหนดเขตป่าไม้ถาวรแล้วหรือไม่ พื้นที่นั้นย่อมเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งผู้ใดจะมีกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในที่ดินไม่ได้ และที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติก็ไม่อาจออกหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินได้ ตามมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ดังนั้น น.ส.3 ก. จึงออกโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย พื้นที่ดังกล่าวยังคงมีสถานะเป็นป่าไม้ถาวรหรือป่าสงวนแห่งชาติแล้วแต่กรณี

ต่อมา ครม. ได้มีมติเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2536 และวันที่ 4 พฤษภาคม 2536 ให้นำป่าสงวนแห่งชาติทั้ง 5 ป่า ในส่วนที่มีพื้นที่เหมาะสมมาดำเนินการปฏิรูปที่ดิน แต่ ส.ป.ก.ยืนยันว่า ส.ป.ก. มิได้เข้าไปดำเนินการในส่วนพื้นที่แปลงที่ได้มีการออก น.ส.3 ก. แล้วดังกล่าว คณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะที่ 7) เห็นว่า การจะออก พ.ร.ฎ.กำหนดเขตปฏิรูปที่ดินจะมีผลเป็นการเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบครบ 2 ประการ คือ ครม.มีมติให้ดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมในเขตป่าสงวนแห่งชาตินั้น และ ส.ป.ก.จะนำที่ดินแปลงนั้นไปดำเนินการปฏิรูปที่ดินด้วย เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่า ส.ป.ก.ยังมิได้เข้าไปดำเนินการในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบริเวณใด พื้นที่นั้นยังคงมีสถานะเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติอยู่เช่นเดิม²

1.2 การแก้ไขปัญหา

ในทางข้อเท็จจริงในพื้นที่ไม่มีสภาพความเป็นป่าหลงเหลืออยู่แล้ว และประชาชนนำเอกสารสิทธิไปจำหน่ายกับธนาคารเป็นส่วนใหญ่ เมื่อตีความเช่นนี้จะทำให้ธนาคารเร่งรัดหนี้สิน

หรือไม่รับจ้างเอง ซึ่งสวนทางกับนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน หากมีการเพิกถอนอาจมีการฟ้องร้องซึ่งมีปัญหาตามมาอีกมาก ที่สำคัญประชาชนต้องการ น.ส.3 ก. มากกว่า ส.ป.ก.4-01 และต้องการให้เพิกถอนสภาพป่า

ต่อมาขงยุทธ ดิยะไพรัช รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลงนามในบันทึกร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดให้จังหวัดอุทัยธานีดำเนินการ 5 ข้อ คือ

(1) กันแนวเขต โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดตั้งคณะทำงาน กันพื้นที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัย ส่วนราชการ ตลาด อาคารพาณิชย์ ที่มี น.ส.3 ก. โดยจะออกโฉนดให้

(2) พื้นที่ทำการเกษตรที่ได้มาโดยชอบตามกฎหมายเดิม ทั้งนิคมสหกรณ์หรือการปฏิรูปที่ดินถือได้ไม่เกินรายละ 50 ไร่ หากเกิน 50 ไร่ขึ้นไปและไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้หมด ให้นายอำเภอเจรจาตัดที่ดินปลูกพืชระยะสั้น อ้อย มันสำปะหลัง หรือระยะยาว 10-20 ปี เมื่อได้ผลผลิตให้จ่ายค่าเช่า โดยทำสัญญากับทางราชการ

(3) กรณีที่ดินที่อยู่ระหว่างแนวเขตป่าไม้ ให้กันพื้นที่ถูกต้องออกมาให้ชัดเจน โดยให้นายอำเภอ ป่าไม้ ที่ดิน ชาวบ้านทำความเข้าใจ

(4) เมื่อปรับปรุงแนวเขตป่าไม้แล้ว ที่ดินผืนใดยังคงอยู่ในเขตป่า แต่ไม่ใช่ต้นน้ำลำธาร สภาพเสื่อมโทรม ให้กรมป่าไม้พิจารณาออกเอกสารสิทธิทำกิน (ส.ท.ก.) ให้ผู้ครอบครองเพื่อทำกิน และ

(5) ชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าไม้เดิมและหมดสภาพป่าหรือเสื่อมโทรม ให้กรมป่าไม้พิจารณาประกาศเป็นพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อออกเอกสารสิทธิ³

1.3 บทวิเคราะห์

ปัญหาที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ การใช้หลักรัฐศาสตร์แก้ไขปัญหา กรณีการออกเอกสารสิทธิ น.ส.3 ก. โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายในพื้นที่ 3 อำเภอจังหวัดอุทัยธานีนี้เป็นไปตามหลักนิติธรรมหรือไม่

หากพิจารณาหลักนิติธรรม ซึ่งเป็นหลักการธรรมาภิบาลที่บุคคลทุกคน สถาบันและองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน มีหน้าที่รับผิดชอบต่อกฎหมายต่าง ๆ ที่ได้ประกาศใช้ โดยมีการบังคับใช้อย่างเท่าเทียม และการใช้ตัดสินพิพากษาอย่างอิสระและสอดคล้องกับบรรทัดฐานและมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชน นอกจากนั้น ยังกำหนดให้มีการวัดค่าด้วยว่าได้มีการยึดหลักการในเรื่องความเป็นสิ่งสูงสุดของกฎหมาย ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย หลักการรับผิดชอบต่อกฎหมาย ความยุติธรรมในการใช้กฎหมาย หลักการแบ่งแยกอำนาจ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความชัดเจนของกฎหมาย การหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไร้กฎเกณฑ์เป็นไปตามอำเภอใจ และความโปร่งใสทางกฎหมาย⁴

ปัญหาข้อพิพาทในกรณีนี้ เกิดจากความบกพร่องในการทำงานของหน่วยงานรัฐที่ไม่มีการประสานงานกันระหว่างกรมที่ดินและกรมป่าไม้ และการใช้แผนที่ในการกำหนดเขตพื้นที่คนละฉบับ ก่อให้เกิดการดำเนินงานที่ผิดพลาด ส่งผลกระทบต่อสิทธิในที่ดินของประชาชนในพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัดอุทัยธานีที่สุจริตและเสียค่าตอบแทนในการซื้อที่ดินดังกล่าว การเพิกถอนหนังสือรับรองการทำประโยชน์ในพื้นที่ 3 อำเภอ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อประชาชน อันจะก่อให้เกิดปัญหาด้านความสงบเรียบร้อย เนื่องจากกระทบสิทธิของประชาชน ประกอบกับที่ดินส่วนใหญ่เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันหนี้ในการกู้ยืมเงินไปลงทุน อันจะส่งผลให้ธนาคารใน 3 อำเภอไม่สามารถบังคับชำระหนี้ได้ ซึ่งกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดอุทัยธานีได้ นอกจากนี้การออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์มิได้กระทบสิทธิของบุคคลอื่น และประชาชนในพื้นที่ก็มีได้กระทำการละเมิดกฎหมายแต่อย่างใด หากแต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มีด้วยกันหลายเรื่อง คือ พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ประมวลกฎหมายที่ดิน และบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 แต่เนื่องจากการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐตามพ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ประมวลกฎหมายที่ดิน เกิดความผิดพลาดขัดแย้งกัน เพื่อก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมและหน่วยงานรัฐต้องปฏิบัติหน้าที่ไปตามหลักนิติธรรม การให้ความคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินแก่ประชาชนในพื้นที่ที่สุจริต จึงถือว่างก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม

2. กรณีปัญหาการบุกรุกที่ดินจังหวัดลำพูน

ปัญหากรณีการบุกรุกที่ดินจังหวัดลำพูนได้เริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2540 ซึ่งเป็นช่วงเศรษฐกิจฝืดเคืองตก ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากอพยพกลับไปยังชุมชนที่ตนเองเคยอยู่ในระหว่างปี 2543 และ 2545 เกษตรกรไร้ที่ดินรวมตัวกันเป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูปที่ดิน และมีปฏิบัติการยึดครองที่ดินที่ถูกทิ้งร้างและที่ดินที่มีข้อพิพาทใน พื้นที่ของตน เกษตรกรจำนวน 3,798 คนเข้าร่วมในขบวนการปฏิรูปที่ดินชุมชน และมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินที่ถูกทิ้งร้างจำนวน 14,309 ไร่ และยังมีการนำระบบถือครองที่ดินแบบใหม่มาใช้ที่เรียกว่า “โฉนดชุมชน” และมีการจัดทำระเบียบและหน่วยงานเพื่อการบริหารที่ดินอย่างยั่งยืน โดยสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) เรียกร้องรัฐบาลให้นำที่ดินของเอกชนมาจัดสรรให้กับชุมชนท้องถิ่น ในปี 2544 มูลนิธิสถาบันที่ดินรายงานว่า 70% ของที่ดินซึ่งมีการครอบครองหรือมีการโฉนดตามกฎหมาย ได้ถูกทิ้งร้างหรือถูกปล่อยไว้เฉย ๆ ไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์ หรือไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์เต็มที่ ในเดือนเมษายน 2544 สหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) มีข้อตกลงกับรัฐบาลให้สอบสวนสถานภาพการถือครองที่ดินประเภทต่าง ๆ และเริ่มโครงการปฏิรูปที่ดินนำร่องที่ จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูน⁵ ทำให้มีการบุกรุก

ที่ดินรกร้างว่างเปล่าไม่มีการใช้ประโยชน์จะก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในหลายพื้นที่ เดือนเมษายน 2545 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ฟ้องร้องดำเนินคดีต่อการบุกรุกที่ดิน

2.1 สถานการณ์การต่อสู้ของเครือข่ายปฏิรูปที่ดิน

เกษตรกรซึ่งไม่มีที่ดินทำกิน ใน จังหวัดลำพูน โดยการสนับสนุนของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) ได้เข้าสำรวจและครอบครองและทำประโยชน์ จนถูกจับกุมในข้อหาบุกรุกในพื้นที่ต่อไปนี้

ในพื้นที่อำเภอบ้านโฮ่ง กลุ่มเกษตรกรอ้างว่า บ้านศรีเตี้ย ต.ศรีเตี้ย มีการออกโฉนดทับที่สาธารณประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกันเนื้อที่ 1,200 ไร่ บ้านดงจีเหล็ก ต.ศรีเตี้ย มีการออกโฉนดที่ดินทับที่สาธารณประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน และพื้นที่โครงการจัดสรรหนองปลาสาวยเนื้อที่ 1,000 ไร่ บ้านหลายแก้ว ต.ศรีเตี้ย นายทุนกว้านซื้อที่ดินทิ้งร้างไว้เนื้อที่ 50 ไร่ บ้านท่ากอม่วง ต.หนองปลาสาวย และออกโฉนดที่ดินทับที่สาธารณะประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน และพื้นที่โครงการจัดสรรหนองปลาสาวย เนื้อที่ 1,000 ไร่ บ้านหนองเจียด ต.หนองปลาสาวย มีการออกโฉนดที่ดินทับที่สาธารณประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน และพื้นที่โครงการจัดสรรหนองปลาสาวย เนื้อที่ 1,700 ไร่ บ้านหนองสูง ต.หนองปลาสาวย อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน นายทุนออกโฉนดที่ดินทับที่ป่าสงวนแห่งชาติ ที่สาธารณประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน พื้นที่โครงการจัดสรรที่ดินหนองปลาสาวย และโครงการพระราชดำริลุ่มน้ำแม่ปิง รวมเนื้อที่ทั้งหมด 1,700 ไร่

ในพื้นที่อำเภอป่าซาง กลุ่มเกษตรกรอ้างว่า บ้านไร่ดง ต.น้ำดิบ นายทุนออก น.ส.3 ก. โดยมีขอบด้วยกฎหมายโดยใช้ สค.1 จากพื้นที่อื่นมาสวมออก น.ส.3 ก. รวมเนื้อที่ 426 ไร่ บ้านโป่งรู ต.นครเจดีย์ มีการออก ส.ป.ก.4-01 โดยมีขอบด้วยกฎหมาย (ออกให้กับนายทุน) และทิ้งที่ดินให้รกร้างเนื้อที่ 303 ไร่ บ้านสันห้างเสือ ต.นครเจดีย์ นายทุนทิ้งที่ดินให้รกร้าง ศาลสั่งยึดที่ดิน เนื้อที่ 325 ไร่ บ้านสันป่าฮัก ออก ส.ป.ก.4-01 โดยมีขอบด้วยกฎหมาย (ออกให้กับนายทุน) และทิ้งที่ดินให้รกร้าง เนื้อที่ 40 ไร่ บ้านไร่กอกำ ต.นครเจดีย์ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน นายทุนออกโฉนดที่ดิน โดยมีขอบด้วยกฎหมาย ออกทับที่ดิน ส.ป.ก. ลำห้วย และพื้นที่ที่มีความลาดชันเกิน 35% ทิ้งที่ดินให้รกร้างว่างเปล่าเนื้อที่ 180 ไร่ บ้านนครเจดีย์ ต.นครเจดีย์ นายทุนออก น.ส.3ก. โดยมีขอบด้วยกฎหมาย ทับที่ดินชลประทาน ทิ้งที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า บ้านพระบาท ต.มะกอก อ.ป่าซาง จ.ลำพูน นายทุนทิ้งที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า เนื้อที่ 330 ไร่

ในพื้นที่อำเภอจอมทอง กลุ่มเกษตรกรอ้างว่า บ้านคานาอัน ต.สบเตี๊ยะ นายทุนทิ้งที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า เนื้อที่ 40 ไร่ และเป็นที่ดินเปล่าไม่มีเอกสารสิทธิเนื้อที่ 60 ไร่ บ้านคอยหล่อ ต.คอยหล่อ กิ่ง อ.คอยหล่อ จ.เชียงใหม่ นายทุนทิ้งที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า เนื้อที่ 557 ไร่

ในพื้นที่กิ่ง อ.เวียงหนองล่อง บ้านเวียง ต.หนองล่อง นายทุนออกโฉนดที่ดินทับหนองน้ำ สาธารณประโยชน์ เนื้อที่ 52 ไร่ บ้านท่าหลุก ต.หนองล่อง กิ่ง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน นายทุนออกโฉนดที่ดินทับที่สาธารณประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน เนื้อที่ 700 ไร่ บ้านแพะใต้ ต.หนองล่อง กิ่ง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน นายทุนออกโฉนดที่ดินทับที่สาธารณประโยชน์ประเภทพลเมืองใช้ร่วมกัน เนื้อที่ 600 ไร่

เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2545 เครือข่ายองค์กรประชาธิปไตย องค์กรภาคประชาชน เครือข่ายสลัม 4 ภาค ได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีโดยผ่านนายสุธี สุทธิสมบุรณ์ รองเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ฝ่ายบริหาร เพื่อเรียกร้องให้นายกรัฐมนตรียกเลิกมติ ครม.วันที่ 23 เมษายน 2545 ที่ให้ข้าราชการฝ่ายปกครองใช้มาตรการทางกฎหมายอย่างเด็ดขาดกับขบวนการภาคประชาชน ซึ่งเสมือนเป็นการเปิดช่องให้มีการจับกุมเกษตรกรในจังหวัดลำพูน 25 คน และถูกออกหมายจับ 67 คน โดยตั้งข้อหาบุกรุก รวมทั้งหมด 1067 คดี ซึ่งเห็นว่ารัฐบาลแก้ไขปัญหาผิดพลาด พร้อมทั้งขอให้ นายกรัฐมนตรีสั่งการเร่งตรวจสอบและสั่งการให้กรมที่ดินเพิกถอนเอกสารสิทธิที่ได้มาโดยมิชอบ ตามกรอบ ครม.วันที่ 9 เมษายน และขอให้รัฐบาลมีนโยบายการปฏิรูปที่ดินอย่างเป็นธรรม โดยการเก็บภาษีอัตราก้าวหน้า เพื่อกระจายการถือครองที่ดินจากผู้ที่มิที่ดินแต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ ให้ถึงแก่เกษตรกรผู้ยากไร้และคนจนที่ไร้ที่อยู่อาศัยอย่างเป็นธรรม⁶

ในปี 2549 ขบวนการปฏิรูปที่ดินของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือได้ร่วมมือกับเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทยรณรงค์เพื่อเกษตรกรไร้ที่ดินทั่วประเทศ เสนอให้เชื่อมโยงนโยบายการจัดสรรที่ดินอย่างเท่าเทียมเข้ากับการจัดตั้งกองทุนที่ดิน การเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้าและดำเนินโครงการออกโฉนดชุมชนเมื่อปลายปี 2550 รัฐบาลไทยได้ตอบรับต่อข้อเสนอของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย โดยมีการตั้งคณะกรรมการคณะกรรมการอำนวยการเพื่อแก้ไขปัญหาของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย⁷ เพื่อให้มีการออกโฉนดชุมชนตามกฎหมาย การจัดตั้งธนาคารที่ดินแห่งชาติซึ่งทำหน้าที่ประสานงานการจัดสรรที่ดินให้กับเกษตรกรที่มีรายได้น้อยและไร้ที่ดิน และการเสนอร่างกฎหมายเพื่อเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า ทำให้ในหลายพื้นที่ในจังหวัดลำพูนมีการออกโฉนดชุมชน เช่นบ้านสันปูเลย หมู่ที่ 2 ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน มีการออกโฉนดชุมชนจำนวน 481 แปลง เนื้อที่รวมประมาณ 1,440 ไร่ 2 งาน 38 ตารางวา ให้แก่ประชาชนจำนวน 400 รายมูลค่า 300 ล้านบาท⁸ และหมู่ 3 บ้านแม่อาว ต.นครเจดีย์ อ.ป่าซาง จ.ลำพูน โดยพื้นที่ที่สามารถออกเป็นโฉนดชุมชนมี 142 ไร่ 92 ตารางวา ราษฎร จำนวน 259 คน จาก 89 ครัวเรือน⁹ เป็นต้น ทำให้ในหลายพื้นที่มีการบุกรุกที่ดินเพื่อเรียกร้องให้ออกโฉนดชุมชน

2.2 สถานการณ์ของการต่อสู้ของกลุ่มนายทุนที่เป็นเจ้าของที่ดิน

ที่ดินที่เกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน ในจังหวัดลำพูนเข้าไปทำประโยชน์ส่วนใหญ่จะเป็นที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ (โฉนด, น.ส.3) ที่เจ้าของที่ดินทิ้งร้างไม่เข้าทำประโยชน์ ทำให้เจ้าของที่ดินเข้าแจ้งความดำเนินคดีกับกลุ่มเกษตรกรผู้บุกรุกที่ดินในทุกพื้นที่ บางแปลงก็เป็นหลักทรัพย์ที่ใช้ในการค้ำประกันการชำระหนี้ ทำให้ปัญหาความขัดแย้งเรื่องการบุกรุกที่ดินในจังหวัดลำพูนจึงทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น เมื่อกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมดำเนินคดีกับผู้บุกรุกที่ดิน ทำให้มีคดีอยู่ในระหว่างการพิจารณาคดีของศาลเป็นจำนวนมาก และในหลายคดีที่ศาลลงโทษจำเลยในข้อหาบุกรุกบางรายได้ถูกลงโทษจำคุกไปแล้ว เช่น ชาวบ้านบ้านท่าหลุก ต.หนองล่อง กิ่ง อ.เวียงหนองล่อง จ.ลำพูน ได้ถูกลงโทษจำคุกจำนวน 20 ราย ในจำนวนนี้เสียชีวิตไปแล้ว 2 ราย และที่บ้านดงขี้เหล็ก ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูนจำนวน 2 ราย ทั้งหมดได้รับการอภัยโทษเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2553¹⁰ และนายทุนบางคนกำลังดำเนินการฟ้องร้องเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เพิกถอนหนังสือรับรองการทำประโยชน์ดังกล่าว โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย¹¹ และในบางคดีชาวบ้านยอมรับว่าเป็นที่ดินของนายทุนจริงแต่มีการทิ้งร้างไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน เพื่อให้เห็นถึงสถานการณ์ของปัญหา คงต้องศึกษากรณีตัวอย่าง ดังนี้

กรณีตัวอย่างที่ 1 ความขัดแย้งในหมู่บ้านไร่ดง บ้านแม่อาว ราวประมาณปี พ.ศ.2500 บรรพบุรุษของตระกูลนั้นทขว่าง ได้ถากถางพื้นที่บางส่วนโดยจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านไร่ดง บ้านแม่อาวช่วยปรับพื้นที่และปลูกต้นไม้ ต่อมาที่ดินผืนดังกล่าวถูกปล่อยทิ้งไว้และไม่มีคนใครเข้ามาดูแลหรือเข้ามาใช้ประโยชน์ เดือนพฤศจิกายนปี 2543 ชาวบ้านในหมู่บ้านไร่ดง บ้านแม่อาวน้อย และบ้านหนองสมณะใต้ที่มีชายเขตของหมู่บ้านติดกับพื้นที่ดังกล่าวจึงรวมตัวกันจำนวน 282 ครอบครัว ร่วมกันถากถางเพื่อปรับพื้นที่ สำหรับทำการเพาะปลูกพืช แต่หลังจากเข้าถากถางได้ประมาณ 1 ชั่วโมง ที่ดินจำนวน 426 ไร่ สมาชิกในตระกูลนั้นทขว่างเข้ามาอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของและอ้างว่าได้ครอบครองโฉนดที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย บุคคลในตระกูลนั้นทขว่างจะได้ดำเนินการทางกฎหมายด้วยการฟ้องร้องขอหาบุกรุกทรัพย์สินผู้อื่นกับชาวบ้าน แต่ชาวบ้านยังคงทำการเพาะปลูกในที่ดินผืนดังกล่าวต่อไป พร้อมกับทำการตรวจสอบการได้มาและความถูกต้องของการได้มาซึ่งเอกสารสิทธิที่ตระกูลนั้นทขว่างได้กล่าวอ้างแต่เมื่อทำการตรวจสอบในตอนหลัง พบว่า มีเพียง 290 ไร่เท่านั้น ที่มีเอกสารสิทธิหรือโฉนด ส่วนที่เหลืออีก 136 ไร่ นั้นเป็นเพียงการอ้างสิทธิครอบครองโดยไม่มีหลักฐานมายืนยันและรับรองการได้มา¹²

กรณีตัวอย่างที่ 2 บ้านแพะใต้และบ้านท่าหลุก ปี พ.ศ.2533 ได้มีนายทุนจากจังหวัดเชียงใหม่ ในนามบริษัทอินทนนท์การเกษตรได้เข้ามาดำเนินการออกโฉนดที่ดิน ตามโครงการเร่งรัดออกโฉนดที่ดินโดยการเดินสำรวจ ในพื้นที่ที่บริษัทได้ซื้อจากชาวบ้านที่มีหลักฐานแสดงการ

ถือครองที่ดิน (น.ส.3 และสค.1) บางส่วนในเขตบ้านแพะใต้และบ้านท่าหลุก และได้นำพื้นที่ทั้งหมดไปจัดสรรเป็นรีสอร์ท สวนเกษตรขนาดใหญ่(ปลูกลำไย) และ แบ่งแปลงขาย พร้อมกันนี้ บางบริษัทที่มีที่ดินใกล้เคียงได้มอบที่ดินจากการกว้านซื้อให้ เป็นที่ตั้งศูนย์ราชการ คือ กิ่ง อ.เวียงหนองล่องในปัจจุบัน เพื่อเป็นแรงกระตุ้นการซื้อที่ดินในแปลงจัดสรรบริษัทอินทนนท์การเกษตรได้นำ โฉนดที่ดินเข้าจำนองกับบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์(ไฟแนนท์) และ ธนาคารกรุงไทยมูลค่าอย่างน้อย 40 ล้านบาท ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำปี พ.ศ.2540 การเข้ายึดที่ดินขยายตัวออกไปอย่างเสียดาย กลุ่มบ้านใกล้เคียง เพราะชาวบ้านตระหนักแล้วว่านายทุนได้ปล่อยที่ดินให้รกร้างมาหลายปีแล้ว ในช่วงที่เผชิญกับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ โครงการจัดสรรที่ดินขายล้มเหลว นายทุนเริ่มถอนตัวออกจากพื้นที่ จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินในที่ดินที่ถูกทิ้งร้าง

สถานการณ์ของการต่อสู้ของกลุ่มนายทุนที่เป็นเจ้าของที่ดิน คงใช้กระบวนการทางกฎหมายในการดำเนินคดีแก่ผู้บุกรุก กรณีตัวอย่างที่ 1 จะเห็นได้ว่า เจ้าของที่ดินที่มีเอกสารสิทธิทุกแปลงยังคงหวงกันที่ได้ไว้ โดยการแสดงตัวว่าเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินและฟ้องร้องดำเนินคดีทันทีที่ทราบว่ามีกรบุกรุกที่ดิน

2.3 บทวิเคราะห์สภาพปัญหา

กรณีปัญหาการบุกรุกที่ดินในจังหวัดลำพูน ก่อให้เกิดแนวคิดในการจัดการที่ดินในรูปแบบใหม่ในลักษณะกรรมสิทธิ์ร่วมของชุมชน การสร้างหลักเกณฑ์และรูปแบบการจัดการที่ดินร่วมกันของคนในชุมชนมีความชัดเจนและสอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 66¹³ ที่รับรองสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยกลุ่มเกษตรกรไร้ที่ดินทำกิน เชื่อว่า ยุทธวิธีการต่อสู้ของพวกเขายึดถือหลักนิติธรรมอย่างเคร่งครัด เนื่องจากพวกเขาขอเข้าสู่กระบวนการของกฎหมาย ขอมติคุกคิดตะรางเพื่อแลกกับความยุติธรรมของสังคม การเคลื่อนไหวต่อสู้ของคนจนไม่มีเส้น ไม่มีอภิสิทธิ์ ไม่มีการต่อรองไม่ให้เอาคดีความ ถือว่าเป็นการเมืองภาคประชาชนที่กำลังเคลื่อนไหวอย่างเข้มแข็ง¹⁴

หากมองในมุมมองของกลุ่มนายทุนซึ่งผู้มีสิทธิในที่ดินตามเอกสารสิทธิ (โฉนด, น.ส.3) โดยเป็นผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินมีโฉนดและมีสิทธิครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมายในที่ดินที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3) ซึ่งเป็นสิทธิในทรัพย์สินที่ได้การรับรองคุ้มครองตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 41¹⁵ และการจำกัดสิทธิในทรัพย์สินจะทำได้แต่โดยกฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะเท่านั้น ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1375¹⁶ กำหนดให้ผู้ที่ถูกแย่งการครอบครอง(ที่ดินสำหรับที่ดินที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์) ต้องฟ้องร้องภายใน 1 ปี นับแต่เวลาถูกแย่งการครอบครอง เท่านั้น หากเกิน 1 ปี ย่อมไม่มีสิทธิฟ้องเรียก

คืนที่ดิน และมาตรา 1382¹⁷ กำหนดว่าบุคคลที่เข้าครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่นไว้โดยความสงบและโดยเปิดเผยด้วยเจตนาเป็นเจ้าของ ติดต่อกันเป็นเวลาสิบปี บุคคลนั้นได้ไปซึ่งกรรมสิทธิ์ โดยการครอบครองปรปักษ์

อย่างไรก็ตามในระบบกรรมสิทธิ์ของปัจเจกชนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1336 บัญญัติว่า “ภายในบังคับแห่งกฎหมายเจ้าของทรัพย์สินมีสิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินนั้นกับทั้งมีสิทธิติดตามและเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลที่ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้และมีสิทธิขัดขวางไม่ให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย” ดังนั้น กลุ่มนายทุนที่เป็นเจ้าของที่ดินจึงมีสิทธิขัดขวางไม่ให้ชาวบ้านเข้ามาบุกรุกในที่ดินของตน โดยการแจ้งความดำเนินคดีกับกลุ่มเกษตรกรที่บุกรุกที่ดิน โดยมีชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งมีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 362¹⁸ จึงเป็นการใช้สิทธิโดยชอบด้วยกฎหมาย

อย่างไรก็ดี กฎหมายมิได้ให้เอื้อต่อกลุ่มเจ้าของที่ดินให้สามารถเข้าถึงสิทธิในที่ดินเท่านั้น กฎหมายได้บัญญัติถึงการเสียดินของเจ้าของที่ดินเช่นกัน หากเจ้าของที่ดินมีการทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน หรือปล่อยให้ที่ดินให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าเกินกำหนดเวลา 5 ปีติดต่อกันสำหรับที่ดินมีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ และ 10 ปีติดต่อกันสำหรับที่ดินที่มีโฉนดที่ดิน ตามประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 6¹⁹ ให้อำนาจอธิบดีได้ยื่นคำร้องต่อศาลให้สั่งเพิกถอนหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินดังกล่าว ให้ที่ดินนั้นตกเป็นของรัฐได้ ทั้งนี้เพื่อให้ที่ดินมีการเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดิน ซึ่งจะทำการใช้ประโยชน์ในที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรที่จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและรายได้ของประชาชน แต่เนื่องจากประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 6 มิได้ถูกบังคับใช้อย่างจริงจังทำให้เกิดปัญหาที่ดินมิได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างผลผลิตหรือสินค้าทางการเกษตร ซึ่งหากกลุ่มเกษตรกรใช้กระบวนการเรียกร้องให้ภาครัฐบังคับใช้ประมวลกฎหมายที่ดินมาตรา 6 อย่างจริงจังเพื่อให้ที่ดินตกเป็นของรัฐ ซึ่งหน่วยงานรัฐ โดยกรมที่ดินสามารถนำที่ดินมาจัดสรรให้แก่เอกชนและออกเป็นโฉนดชุมชนยอมเป็นการดำเนินการที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่การบุกรุกที่ดินของเจ้าของที่ดินซึ่งมิได้มีการละทิ้งที่ดินและยังคงหวงกั้นที่ดินของตนอยู่ จึงเป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่นซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยให้การรับรองคุ้มครองเช่นกัน

ด้วยความเคารพในความเห็นของทุกฝ่าย เกษตรกรผู้บุกรุกที่ดินเหล่านี้ได้อพยพไปทำงานนอกพื้นที่มาหลายปี และกลุ่มนายทุนได้ซื้อที่ดินมาจากผู้ครอบครองเดิม และครอบครองที่ดินเข้าทำประโยชน์จนกระทั่งดำเนินการทำเอกสารสิทธิในที่ดิน ซึ่งมีได้มีผู้ใดได้แย้งหรือคัดค้านการออกเอกสารสิทธิแต่อย่างใด ดังนั้น การที่ศาลมีคำพิพากษาลงโทษผู้บุกรุกที่ดิน จึงเป็นการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรม เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของคนในสังคม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 28 ได้

บัญญัติไว้ชื่อว่า “มาตรา 28 บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิบัติต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน” การเข้าไปบุกรุกที่ดินของผู้อื่นจึงเป็นการใช้สิทธิของตนไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น และที่สำคัญเป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่น บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญให้การรับรองไว้เช่นกัน และการกระทำดังกล่าวเป็นการก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยในสังคม ทำให้มีความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 362 ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

การที่กลุ่มนักวิชาการและกลุ่มนักสิทธิมนุษยชน ต่างวิพากษ์วิจารณ์ว่าการปรับใช้กฎหมายของศาลไทยมิได้เข้าใจบริบททางสังคม ทำให้คนจนไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม²⁰ เนื่องจากศาลไม่ได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของประชาชน และถูกตรวจสอบจากประชาชนในบริบทสังคมประชาธิปไตย²¹ และศาลยุติธรรม เป็นกลไกยับยั้งการใช้สิทธิของคนจนในการต่อสู้กระทั่งศาลการลูกขึ้นต่อผู้ของประชาชน²² โดยมองว่าการเข้าไปบุกรุกที่ดินจังหวัดลำพูนเพื่อนำที่ดินมาจัดให้แก่คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในลักษณะของกรรมสิทธิ์รวมในครั้งนี้ เป็นการสร้างความเป็นธรรมให้กับคนจนในการเข้าถึงสิทธิในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเท่าเทียมกันให้กับคนในสังคม จึงเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องและสร้างความสับสนให้กับสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย เพราะในที่สุดการบุกรุกที่ดินในจังหวัดลำพูนได้กลายเป็นรูปแบบ (Model) ให้กับกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดอื่น จนกลายเป็นข้อพิพาทปัญหาเรื่องที่ดินในหลายพื้นที่ เช่น

-กรณีพิพาทที่ดินสวนปาล์ม 1,486 ไร่ ที่ชาวบ้านชุมชนสันติพัฒนา ต.บางสวรรค์ อ.พระแสง จ.สุราษฎร์ธานี ได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครอง แผนกคดีสิ่งแวดล้อม เป็นคดีหมายเลขดำ 1373/2556 เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน 2556 ขอให้ศาลพิพากษาเพิกถอนคำสั่งไม่เพิกถอนหนังสือรับรองการทำประโยชน์ (น.ส.3 ก.) 10 แปลง และโฉนดที่ดินจำนวน 13 ฉบับ ตาม ม.61 แห่งประมวลกฎหมายที่ดินออกให้บริษัทสหอุตสาหกรรมน้ำมันปาล์ม จำกัด (มหาชน)²³

-การบุกยึดที่ดินของบริษัทไทยเมลอน โดยอ้างสิทธิชุมชนตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ สร้างชุมชนในเดือนมิถุนายน 2554²⁴

-กรณีสภาเครือข่ายประชาชนอีสาน (สอส.) สภาประชาชน 4 ภาค ได้นำชาวบ้านเข้ายึดพื้นที่ในความดูแลและรอขายทอดตลาดของบรรษัทบริหารสินทรัพย์ไทย (บสท.) โดยให้เหตุผลว่าเป็นที่ดินว่างเปล่าไม่ใช้ประโยชน์นานกว่า 10 ปี จึงควรจัดสรรให้ชาวบ้านเข้าไปทำกินโดยชอบธรรมในช่วงปี พ.ศ.2553 5 อำเภอ 6 จังหวัดภาคอีสาน ได้แก่ นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย บุรีรัมย์ สระแก้ว²⁵ เป็นต้น

3. หลักนิติธรรมกับปัญหาการถือครองที่ดิน

หลักนิติธรรม คือ ความคาดหมายได้ของการกระทำของรัฐ ความชัดเจนของกฎหมาย ความมั่นคงของกฎหมาย ความเป็นกฎเกณฑ์ทั่วไปของกฎหมาย ความเป็นอิสระของศาล การเคารพในหลักความยุติธรรมตามธรรมชาติ ตลอดจนความสะดวกในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ในยุคหลังมีผู้อธิบายลักษณะของกฎหมายที่จะช่วยสร้างให้เกิดการปกครองตามหลักนิติธรรม ดังเช่นคำอธิบายของ Lon L. Fuller นักนิติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันที่เห็นว่ากฎหมายที่จะทำให้หลักนิติธรรมปรากฏเป็นจริงได้นั้นต้องมีลักษณะสำคัญ²⁶ คือ

- กฎหมายจะต้องบังคับเป็นการทั่วไปกับบุคคลทุกคน ไม่เว้นแม้แต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ
- กฎหมายจะต้องได้รับการประกาศใช้อย่างเปิดเผย
- กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้นให้มีผลบังคับไปในอนาคต ไม่ใช่ตราขึ้นเพื่อใช้บังคับย้อนหลังไปในอดีต
- กฎหมายจะต้องได้รับการตราขึ้น โดยมีข้อความที่ชัดเจน เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดการบังคับใช้ที่ไม่เป็นธรรม
- กฎหมายจะต้องไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง
- กฎหมายจะต้องไม่เรียกร้องให้บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่ไม่อาจเป็นไปได้
- กฎหมายต้องมีความมั่นคงตามสมควร แต่ก็จะต้องเปิดโอกาสให้แก้ไขให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้
- กฎหมาย ที่ได้รับการประกาศใช้แล้วจะต้องได้รับการบังคับให้สอดคล้องต้องกัน กล่าวคือต้องบังคับการให้เป็นไปตามเนื้อหาของกฎหมายที่ได้ประกาศใช้แล้วนั้น

3.1 การใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาค่าเช่าอสังหาริมทรัพย์ น.ส.3 ไม่ชอบด้วยกฎหมายใน 3 อำเภอ จังหวัดอุทัยธานี

กรณีการออกเอกสารสิทธิ น.ส.3 ไม่ชอบด้วยกฎหมายในจังหวัดอุทัยธานี และรัฐไม่ดำเนินการเพิกถอนเอกสารสิทธิดังกล่าว มิใช่การไม่บังคับใช้กฎหมายแต่อย่างใด หากแต่หน่วยงานรัฐได้ใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของชุมชน โรงเรียน ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของคนในชุมชน การไม่เพิกถอนน.ส.3 มิได้กระทบสิทธิของบุคคลหนึ่งบุคคลใดแต่อย่างใด ในทางตรงข้าม การเพิกถอน น.ส.3 ส่งผลกระทบต่อสิทธิของประชาชนผู้มี น.ส.3 ทั้ง 3 อำเภอในจังหวัดอุทัยธานีที่สุจริตและก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในสิทธิในทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการดำเนินงานที่ผิดพลาดของหน่วยงานรัฐ อันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน และระบบเศรษฐกิจในพื้นที่จะได้รับผลกระทบจากการเพิกถอนเอกสารสิทธิ น.ส.3 เนื่องจาก น.ส.3 ของประชาชนใน 3 อำเภอส่วน

ใหญ่เป็นหลักทรัพย์ในการค้าประกันหนี้เงินกู้ในธนาคารพาณิชย์ที่ตั้งอยู่ใน 3 อำเภอ ดังนั้น การที่หน่วยงานรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ใช้ดุลพินิจไม่เพิกถอนเอกสารสิทธิ น.ส.3 จึงเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยใช้หลักนิติธรรม อันก่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจในพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัดอุทัยธานี และไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่นๆ

3.2 การใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินในจังหวัดลำพูน

แต่สำหรับกรณีการบุกรุกที่ดินของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดลำพูน ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงของสิทธิในทรัพย์สินของบุคคล แม้ว่าสังคมจะยอมรับสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่การใช้สิทธิชุมชนก็ต้องไม่กระทบต่อสิทธิของในทรัพย์สินของบุคคลอื่นซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ได้รับการรับรองคุ้มครองตามหลักสิทธิมนุษยชนและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเช่นกัน แม้ว่านักวิชาการหลายท่าน จะมองว่าการบุกรุกที่ดินจังหวัดลำพูนของนายทุน เพื่อนำมาจัดให้กับคนในชุมชนในลักษณะของกรรมสิทธิ์ของชุมชน โดยการนำไปออกโฉนดชุมชนที่ห้ามจำหน่ายจ่ายโอนแต่อย่างใด เป็นการใช้หลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม แต่ด้วยความเคารพผู้เขียนเห็นว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการละเมิดกฎหมายอาญาและละเมิดสิทธิในทรัพย์สินตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ การกระทำดังกล่าวจึงไม่ชอบด้วยกฎหมาย มิใช่การใช้หลักนิติธรรมเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้กับคนในสังคม หากหน่วยงานภาครัฐไม่ทำความเข้าใจในการกล่าวอ้างถึงการใช้สิทธิตามหลักนิติธรรม และให้การสนับสนุนหรือช่วยเหลือให้มีการใช้สิทธิโดยมิชอบด้วยกฎหมายเช่นนี้ ย่อมส่งผลให้คนในสังคมไทยไม่เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมหรือไม่บังคับใช้กฎหมาย แต่จะอ้างสิทธิตามกฎหมายเพื่อประโยชน์ในกลุ่มของตน โดยมีได้สนใจบทบัญญัติอื่นที่ให้การรับรองสิทธิของผู้อื่นเช่นกัน

หลักนิติธรรม จึงมีความเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของบุคคลและสิทธิในความเสมอภาค เพราะสิทธิทั้งสองถือเป็นพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ในสังคมประชาธิปไตยรัฐต้องให้ความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคล เพื่อความเป็นอิสระในการดำรงชีวิต คิดและกระทำการต่างๆ ที่ต้องการอย่างเต็มที่ แม้ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่จะคิด กระทำในสิ่งที่ตัดสินใจว่าถูกต้องเหมาะสม แต่การใช้สิทธิอาจส่งผลกระทบต่อหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่นไม่ได้ เว้นแต่กฎหมายที่ผ่านความเห็นชอบจากตัวแทนของประชาชนตามหลักประชาธิปไตยบัญญัติไว้โดยเฉพาะ

4. สรุปและข้อเสนอแนะ

ในสถานการณ์ของสังคมในปัจจุบันที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ให้การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของมนุษย์ ความเสมอภาค ความเท่าเทียมกันของคนใน

สังคม และการไม่เลือกปฏิบัติ รวมทั้งสิทธิในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ทำให้ประชาชนต่างอ้างสิทธิที่กฎหมายรับรองไว้เพื่อประโยชน์ของตน ซึ่งหน่วยงานรัฐคงต้องบูรณาการสร้างความเข้าใจและองค์ความรู้ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกร และคนยากจน ได้เข้าใจถึงสิทธิต่างๆที่กฎหมายให้การรับรองคุ้มครอง กระบวนการเข้าสู่สิทธิ การใช้สิทธิ การเรียกร้องและการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิ และกระบวนการเข้าถึงความยุติธรรม ที่ถูกต้องตามกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจากกฎหมายในปัจจุบันมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นธรรมดาที่ประชาชนโดยทั่วไปไม่สามารถเข้าใจในกระบวนการต่อสู้และเรียกร้องที่ถูกต้องตามกฎหมาย ดังนั้นภาควิชาการ ศาล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมควรจะมีการชี้แจง ให้ความรู้และความเข้าใจให้คนในสังคมในเรื่องเหล่านี้

ในขณะที่เดียวกันปัญหาการจัดการที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายคือให้ที่ดินมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่เพื่อเสริมสร้างรายได้และพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งที่ดิน จะสามารถเป็นหลักทรัพย์ที่ใช้ค้ำประกันหนี้เงินกู้ จึงควรแก้ไขกฎหมายให้กลุ่มนายทุนที่ถือที่ดินเป็นจำนวนมากมีการทำประโยชน์ในที่ดิน ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการบังคับทางภาษีโดยให้เสียภาษีในอัตราก้าวหน้า หรืออธิบดีกรมที่ดินต้องบังคับใช้ประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 6 อย่างเคร่งครัด คือ ถ้ามีการทิ้งร้างที่ดินไม่เข้าทำประโยชน์ในที่ดินมีโฉนดเป็นเวลาติดต่อกัน 10 ปี หรือที่ดินที่มี น.ส.3 เป็นเวลาติดต่อกัน 5 ปี ให้ดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลให้มีคำสั่งเพิกถอนหนังสือรับรองสิทธิดังกล่าว ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการตรวจสอบการใช้ประโยชน์ในที่ดินของผู้มีชื่อในเอกสารสิทธิ เพื่อให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินสามารถเข้าถึงสิทธิในการเข้าทำประโยชน์ในที่ดินในพื้นที่ เพราะจะเกิดการจ้างงานเพื่อให้ที่ดินมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่

แต่หากปล่อยให้สถานการณ์การเรียกร้องที่ดินโดยการบุกรุกที่ดินของเอกชน ซึ่งเป็นการใช้สิทธิโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายยังคงดำเนินต่อไป ย่อมส่งผลให้ปัญหาความขัดแย้งในการบุกรุกที่ดินทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ส่งผลกระทบต่อความไม่สงบสุขของสังคม สถาบันการเงินจะไม่นับใจในการใช้เอกสารสิทธิ โฉนดหรือน.ส.3 เป็นหลักประกันเงินกู้ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวมดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

เชิงอรรถ

¹ หนังสือกรมที่ดินด่วนมาก ที่ มท 0516.2/04761 ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549 ถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

² “3 อำเภอยุทธยานี ป่วน น.ส.3ก. แสนไร่ผิดกม.” ที่มา มติชน วันที่ 26 มิถุนายน 2549. Online Available : 7 July 201, http://www.onep.go.th/envnews/news_item.asp?NewsID=645

³ “กันพื้นที่นส.3ก. พื้นที่ป่าอุทยาน "ยุงยุทธ" รับขวัญสกัดพวกบุกกรุก!” ในมติชนฉบับ 28 มิถุนายน 2549. Online Available : 9 July 2013, http://www.environnet.in.th/news/news_detail.asp?id=2040

⁴ มาห์เคฟ โมฮามัด. หลักนิติธรรมสำหรับสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคอาเซียน : การทำการศึกษาวิจัยในระดับเสันฐาน. HRRC Baseline Study on Rule of Law in ASEAN

⁵ ประเทศไทย: เรียกร้องให้ร่วมสังเกตการณ์ การฟังคำพิพากษาคดี เกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน และนักต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิมนุษยชน ที่ศาลจังหวัดลำพูน. Online Available : 9 July 2013 <http://www.humanrights.asia/news/urgent-appeals/AHRC-UAC-095-2012-TH>

⁶ สถานการณ์ ความเคลื่อนไหว - นโยบายที่ดิน ที่ดินลำพูน Online Available : 7 July 2013, http://www.thaingo.org/story/info_025.htm

⁷ คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 71/2552 ลงวันที่ 9 มีนาคม 2552 แต่งตั้งคณะกรรมการ อำนวยการเพื่อแก้ไขปัญหาของเครือข่ายปฏิรูปที่ดินแห่งประเทศไทย

⁸ กรณีการ วิจิตรสถลการ .ลำพูน- ลำพูนมอบโฉนดที่ดินแก่ชาวบ้านสันปุยเลข 481 แปลง . สำนักข่าวเนชั่น วันที่ 14 มิถุนายน 2556. Online Available : 10 July 2013, <http://77.nationchannel.com/video/354052/>

⁹ มาร์คเล็งเดินสายแจกโฉนดชุมชนลำพูน.คมชัดลึก วันอังคารที่ 5 เมษายน 2554 Online Available : 9 July 2013, <http://www.komchadluek.net/detail/20110405/94068มาร์คเล็งเดินสายแจกโฉนดชุมชนลำพูน.html#.Udy7yayUm-0>

¹⁰ ภู เชียงดาว.คดีที่ดินลำพูน...รัฐ นายทุน ชาวบ้าน บนความเหลื่อมล้ำกระบวนการ ยุติธรรม! (ตอน 1) วันที่ 17 พ.ค. 2555. Online Available : 9 July 2013, http://www.prachatham.com/detail.htm?code=n6_17052012_02

¹¹ คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล ที่ 33/2548 ลงวันที่ 19 กันยายน 2548

¹² กิ่งกาญจน์ สำนวน. การเคลื่อนไหวของขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิในที่ดิน จังหวัดลำพูน ของ “ วิทยานิพนธ์ เรื่อง ‘รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2549

¹³ บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและสิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน

¹⁴ มงมมูภาคประชาชน : 13 ปีสมัชชาคนจน การเมืองยังไม่เคยเห็นหัว. กรุงเทพธุรกิจ วันที่10 ธันวาคม 2551 Online Available : 9 July 2013, http://www.imageplus.co.th/index.php?ds=content_detail&sec=2&type=&id=f1EO7B0QzYn7P9bx

¹⁵ มาตรา 41 สิทธิของบุคคลในทรัพย์สินย่อมได้รับความคุ้มครอง ขอบเขตแห่งสิทธิและการจำกัดสิทธิเช่นนี้ย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

การสืบทอดย่อมได้รับความคุ้มครอง สิทธิของบุคคลในการสืบทอดย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ

¹⁶ มาตรา 1375 ถ้าผู้ครอบครองถูกแย่งการครอบครองโดยมิชอบด้วย กฎหมายไซ้ ท่านว่าผู้ครอบครองมีสิทธิจะได้คืนซึ่งการครอบครองเว้นแต่อีก ฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเหนือทรัพย์สินดีกว่าซึ่งจะเป็นเหตุให้เรียกคืนจากผู้ครอบ ครอง ได้

การฟ้องคดีเพื่อเอาคืนซึ่งการครอบครองนั้น ท่านว่าต้องฟ้องภายในปี หนึ่งนับแต่เวลาถูกแย่งการครอบครอง

¹⁷ มาตรา 1382 บุคคลใดครอบครองทรัพย์สินของผู้อื่นไว้ด้วยความสงบและโดยเปิดเผยด้วยเจตนาเป็นเจ้าของ ถ้าเป็นอสังหาริมทรัพย์ได้ครอบครองติดต่อกันเป็นเวลาสิบปี ถ้าเป็นสังหาริมทรัพย์ได้ครอบครองติดต่อกันเป็นเวลาห้าปีไซ้ท่านว่าบุคคลนั้นได้กรรมสิทธิ์

¹⁸ มาตรา 362 ผู้ใดเข้าไปในอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น เพื่อถือการ ครอบครอง อสังหาริมทรัพย์นั้นทั้งหมดหรือแต่บางส่วน หรือเข้าไปกระทำการ ใด ๆ อันเป็นการรบกวนการครอบครองอสังหาริมทรัพย์ของเขาโดยปกติสุข ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองพันบาท หรือทั้งจำ ทั้งปรับ

¹⁹ มาตรา 6 นับตั้งแต่วันที่ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับนี้ไซ้บังคับ บุคคลใดมีสิทธิในที่ดินตามโฉนดที่ดิน หรือหนังสือรับรองการทำ ประโยชน์ หากบุคคลนั้นทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ในที่ดิน หรือปล่อยให้ที่ดินให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าเกินกำหนดเวลาดังต่อไปนี้

(1) สำหรับที่ดินที่มีโฉนดที่ดิน เกินสิบปีติดต่อกัน

(2) สำหรับที่ดินที่มีหนังสือรับรองการทำประโยชน์ เกินห้าปี ติดต่อกันให้ถือว่าเจตนาละสิทธิในที่ดินเฉพาะส่วนที่ทอดทิ้งไม่ทำประโยชน์ หรือที่ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่า เมื่ออธิบดี

ได้ยื่นคำร้องต่อศาล และศาลได้สั่งเพิกถอนหนังสือแสดงสิทธิในที่ดินดังกล่าว ให้ที่ดินนั้น ตกเป็น
ของรัฐเพื่อดำเนินการตามประมวลกฎหมายนี้ต่อไป

²⁰ คดีที่ดินลำพูนตัวอย่างของการเข้า(ไม่)ถึงกระบวนการยุติธรรมของไทย วันที่ 20 มิ.ย.

2013 Online Available: 9 July 2013,<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:A0Ug36u6VNQJ:www.learners.in.th/blogs/posts/519917คำพิพากษาที่ดินลำพูน&cd=5&hl=th&ct=clnk&gl=th>

²¹ เปิดอก'จำเลย'คดีที่ดินลำพูน บอกเล่า 'ความเป็นจริงในชั้นศาล'. ประชาชน วันที่ 23 มิ.ย.2555. Online Available : 9 July 2013,

http://www.prachatham.com/detail.htm?code=n3_23062012_01

²² สหพล สิทธิพันธ์ สหพันธ์เกษตรกรภาคใต้(สกต.). [คดีที่ดินกับคนจน: อำนาจรัฐและการ
ลงทัณฑ์](http://www.oknation.net/blog/print.php?id=671948). วันที่ 23 ธันวาคม 2553. <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=671948>

²³ ปมสวนป่าล้มสุราษฎร์ฯ 1,486 ไร่ นายทุน-ชาวบ้าน ใครบุกรุกใคร? . ประชาไทวันที่ 1
กรกฎาคม 2013 Online Available : 9 July 2013, <http://prachatai.com/journal/2013/07/47463>

²⁴ เครือข่าย4ภาค บุกรุกยึดไทยเมลอน อ่างรชน.สร้างชุมชนถักน้าบสท. ประชาชาติธุรกิจ
ออนไลน์. วันที่ 1 มิ.ย. 2554 Online Available : 9 July 2013,

http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1306893918

²⁵ วิมล กิจวานิชขจร. บสท.ร้องทุกข์ชาวบ้านอีสานรุกที่ 3 พันไร่ - ก.เกษตรฯชู่ถูกตัดสิทธิ์
จัดสรรที่ดิน. วันพุธที่ 21 กรกฎาคม 2010. Online Available : 10 July 2013,

<http://www.isranews.org/กระแสมชน/เกษตร-นวัตกรรม/485-isan-villagers.html>.